

**Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program**

**A funkcionális illiteráció mérési lehetőségei, egy lehetséges di-
agnosztikus mérőeszköz létrehozása és kipróbálása, a mérések
értékelése**

PhD értekezés tézisei

Írta:
Sajtosné Csendes Gyöngyi

Témavezető:
Dr. Medve Anna PhD
egyetemi docens

Pécs
2011

A funkcionális illiteráció mérési lehetőségei, egy lehetséges diagnosztikus mérőeszköz létrehozása, kipróbálása, a mérések értékelése

Bevezetés

A XX. század társadalmi és technikai változásai, a globalizáció felerősödése az élet számos területén új tendenciák elindítói lettek. Kettősség jellemzi az egyén megvalósult lehetőségeit, van, akire a modernizálódás, a kitekintés vár, bekapcsolódhat a világ kulturális folyamataiba, mások sorsa a kulturális, szociális polarizálódás, a leszakadás. A felgyorsult technikai és kommunikációs fejlődés hatásai különösen érezhetőek az előző század utolsó harmadától kezdődően. A modern informatikai és mobil távközlési technológiák, az internet, a mobiltelefon-hálózatok, az audio-vizuális és multimédiás eszközök megjelenése számos területen pozitív hatásokat eredményez, ugyanezek a negatív hatásúak lehetnek a hagyományos írásbeliség (Ong, Flusser, Terestyéni, Steklács, Benczik) és az anyanyelvhasználat szempontjából. (Kassai 2004, Gósy 1998, 2006, Horváth 2006, Gerliczkiné 2009).

Ugyanekkor figyeltek fel világszerte arra a jelenségre, hogy a munkaerőpiacon jelentkező fiatal felnőttek nem kis hányada, bár járt iskolába, és tanult írni, olvasni, számolni, nem tud megfelelni bizonyos munkaköri követelményeknek, mivel a szóban forgó készségei túlságosan gyengék ahhoz, hogy megfelelő alapot adjanak új ismeretek és új eljárások elsajátításához, sőt képességihiányai gyakran hétköznapi tevékenységeiben is korlátozzák. A jelenség elnevezése nem egységes, a szakirodalom funkcionális analfabétizmusnak, illiterációnak, funkcionális illiterációnak nevezi. A kifejezések nem jeleznek valós különbségeket, inkább a különböző országok szóhasználatában differenciálódtak. Az évtizedek során a jelenségnek több definíciója született, ezek közül értekezésemben az ANLCI¹ 2005-ben megfogalmazott meghatározását tekintem irányadónak.

¹ Az ANLCI (*Agence Nationale de Lutte contre l'Illettrisme*/ Az Illiteráció elleni Harc Nemzeti Ügynöksége) Lyon

„Az illiteráció problémakörében érintett az a 16 évesnél idősebb személy, aki annak ellenére, hogy részt vett az iskolai oktatásban nem képes elolvasni és megérteni a saját élethelyzetében megjelenő hétköznapi szöveget és/vagy nem képes egyszerű információkat közvetíteni. Bizonyos személyeknél ezek az írás olvasás során jelentkező nehézségek különböző méretékben kombinálódhatnak egyéb alapképességek hiányosságaival, a szóbeli kommunikáció, az érvelés, a számolás és a műveleteinek megértése és alkalmazása, a térbeni, időbeni tájékozódás területein. E hiányosságok ellenére az illiteráció problémájával küzdő személyek szereztek tapasztalati úton bizonyos szintű kultúrát és kompetenciákat, úgy hogy nem támaszkodtak az írás - olvasás képességeire. Vannak, akiknek sikerült a társadalomba, a munka világába beilleszkedniük, de ez a biztonság törékeny, és folyamatosan megvan a kirekesztődés kockázata. Mások marginalizálódnak, és vannak, akiknél az illiteráció egyéb tényezőkkel együtt vezethet súlyosabb helyzethez.”²
(ANLCI 2005)

A kutatás célja, módszerei és eszközei

A kutatás célja

2001 és 2010 között öt olyan nemzetközi projektben vettem részt, amelyek témája a funkcionális illiteráció néhány kiemelt területének kutatása volt. A kutatóprogramokban közreműködő intézmények egyrészt a korai alapképzéssel, szociológiával, pszichológiával foglalkozó egyetemi karok, főiskolák, szervezetek voltak, a képzőközpontok pedig a munkanélküliek képzésével és egyéb felnőttképzéssel foglalkoztak. A 2005 és 2007 között zajlott MODEVAL 1 Leonardo Da Vinci program célja egy olyan ajánlás közös megfogalmazása és létrehozása volt, amely pontos keretet teremt az alapképességek méréséhez készülő értékelő eszközök kialakításához. Ez a keretrendszer lehetővé teszi felhasználói számára olyan egyéni mérőeszközök létrehozását, melyek adaptálhatóak abban a kontextusban, melyben az ő tevékenységük folyik. Ez a keret adta további egyéni kuta-

² L'illettrisme qualifie la situation de personnes de plus de 16 ans, qui, bien qu'ayant été scolarisées, ne parviennent pas à lire et comprendre un texte portant sur des situations de leur vie quotidienne, et/ou ne parviennent pas à écrire pour transmettre des informations simples. Pour certaines personnes, ces difficultés en lecture et écriture peuvent se combiner, à des degrés divers, avec une insuffisante maîtrise d'autres compétences de base comme la communication orale, le raisonnement logique, la compréhension et l'utilisation des nombres et des opérations, la prise de repères dans l'espace et dans le temps, etc ... Malgré ces déficits, les personnes en situation d'illettrisme ont acquis de l'expérience, une culture et un capital de compétences en ne s'appuyant pas ou peu sur la capacité à lire et à écrire. Certaines ont pu ainsi s'intégrer à la vie sociale et professionnelle, mais l'équilibre est fragile, et le risque de marginalisation permanent. D'autres se trouvent dans des situations d'exclusion où l'illettrisme se conjugue avec d'autres facteurs."

tásaim alapját. Céлом a funkcionális illiteráció diagnosztikus mérőeszközének létrehozása volt. Disszertációmban azt kívánom dokumentálni, hogy a funkcionális illiteráció problémaköréhez kapcsolódó vizsgálatok összehasonlító elemzéséből megfogalmazható tanulságok, az anyanyelvi alapképességek kialakulásának és működésének tudományos háttere, a megfelelő alapképességek kialakulását gátló tényezők áttekintése alapján milyen módon sikerült egy széles körben alkalmazható mérőeszközt létrehozni. A mérőeszköz használhatóságát a különböző csoportokban mért eredmények értékelésével kívánom bizonyítani. A valós okok és hiányosságok teljes feltárásához átfogó vizsgálatra lenne szükség, amely magában foglalja az egyén intelligencia szintjének, kognitív funkcióinak, számolási képességeinek vizsgálatát, valamint szocio-kulturális háttérének, kulturális szokásainak megismerését is. Jelen vizsgálat kizárólag az anyanyelvi alapkészségek meglétének/hiányának mértékére vonatkozik, olyan mérés, amely egyben kijelölheti a javítás, a terápia útját. Mivel a kialakított mérőeszköz az anyanyelvi alapkompenciák különböző részkészségeit vizsgálta, mindenképpen diagnózisra törekszik. A diagnosztika a vizsgált személyek egyéni mérésére koncentrált, hogy kiderítse, mi az oka az egyes esetekben felmerülő elmaradásoknak. Ebben a megközelítésben a teljesítményekből a képességekre történő visszakövetkeztetés kiemelt szerepet hordoz. Azon túl, hogy a nemzetközi vizsgálatokhoz és értékelési módokhoz viszonyítva meghatározza az illiteráció fokát, megmutatja az anyanyelvi készség/működés-hiányokat is. Mivel az anyanyelvi alapkészségek körének nincs standardizált leírása, ezért a vizsgálat részterületeinek meghatározásához az Európai Tanács dokumentumát vettem figyelembe, amelyben kibővíti az alapkészségek körét (Council of European Union 2001), és meghatározza az anyanyelvi kulcskompetencia fogalmát (Council of European Union 2003). A mérőeszköz használható nagyobb populáció mérésére is, de erőssége az egyén vizsgálatából adódik. A részt vevő vizsgálat lehetővé tette az interakciók lejegyzését, a szóban megoldott feladatok és az irányított beszélgetések diktafonnal rögzítése további elemzésekre adott lehetőséget. Az egyéni fejlesztési tervek elkészítéséhez az egyes személyek diagnosztikája szükséges, azaz annak felmérése, hogy az adott egyén hol áll a fejlődésben, mely területen erős, és miben szorul fejlesztésre. A diagnosztikus mérés célja, hogy a felnőttoktatók megállapíthassák az egyéni készségek és képességek fejlettségét, hogy a továbbiakban erre építhessék a pedagógiai munkát.

Hipotézisek kutatási kérdések

- A különféle mérések mögött a megbízók különféle szándéka áll, ami a mért eredményekben markánsan meg is mutatkozik.
- A funkcionális illiteráció eddigi kutatási eredményeinek elemző értékelése és a hivatkozott nyelvészeti és metodológiai szakirodalom megfelelő alapot teremtett a funkcionális illiteráció vizsgálatára alkalmas diagnosztikus mérőeszköz létrehozására.
- A mérőeszköz alkalmas nagyobb populáció anyanyelvi alapkompenciáinak vizsgálatára.
- A mérőeszköz egy személy anyanyelvi alapkompenciáinak vizsgálatakor megmutatja azokat a képességeket, készségeket, melyeknek fejlődése megrekedt, vagy alacsony szinten működik.
- A vizsgálat mért eredményei alapján kapcsolat állapítható meg a különböző anyanyelvi területek, kiemelten a beszédészlelés és a helyesírás valamint a szóbeli és írásbeli szövegalkotás teljesítménye között.

Elsődleges vizsgálatomban a kvantitatív és a kvalitatív kutatási elemek összekapcsolásával kívántam egy átfogó képet kialakítani arról, hogy a vizsgált személy anyanyelvi kompetenciái alapján funkcionálisan illiterátusnak tekinthető-e, illetve milyen anyanyelvi részképességeiben, milyen mértékben jelenik meg a hiány.

A mérések elsősleges feldolgozása kvantitatív adatokat eredményezett, a statisztikai ki-mutatások, a gyakorisági mutatók elsősorban a tendenciák megvilágítását szolgálják. A korpuszból kiválasztott minták továbbelemzésében a kvalitatív módszerek kerültek elő-térbe. A kvalitatív kutatás legfőbb jellemzője ebben az esetben a személyes adatfelvétel volt. Kiegészítésként az adatelemzés és a dokumentumelemzés módszereit alkalmaztam. A primer kutatás mellett két kiegészítő kutatást is végeztem. Az első a funkcionális illiterációval foglalkozó hivatalos szervezetek dokumentumainak elemzése, a nemzetkö-zi vizsgálatokról készült dokumentumok másodelemzése, és különböző elkészült szak-anyagok elemző bemutatása és csoportosítása. Ezeket az eredményeket és megállapítá-sokat a mérőeszköz kialakításához használtam fel.

Kiegészítő kutatásként egy speciális probléma megvilágításához internetes dokumentum adatelemzést alkalmaztam a Google keresőprogram segítségével.

A vizsgálat folyamata

Bár a vizsgálat célja nem reprezentatív mérés volt, hanem a mérőeszköz kipróbálása, mégis sor került összesített és összehasonlító értékelésekre is, hogy a mért adatok összehasonlíthatóak legyenek a nemzetközi vizsgálatok adataival. Összesen 126 fő kikérdezése történt meg hat, 21 fős csoportban. A részcsoporthoz a fő választási szempontok szerint homogénnek tekinthetőek. Bár a vizsgálat azt kívánja bizonyítani, hogy a mérőeszköz alkalmas, egyrészt a különböző szintű anyanyelvi teljesítmények megállapítására, összehasonlítására, másrészt egyénenként a részképesség-hiányok mérésére, mégis célszerű volt olyan részcsoporthoz választani, amelyekben a szakirodalmi meghatározások alapján valószínűsíthetően vannak funkcionálisan illiterátusok. A hat csoport a szakiskolások, a szakközépiskolások, a katonák, a fiatal munkanélküliek, a felnőtt munkanélküliek, kontroll csoportnak tekintetem a felsőfokú szakképzéses hallgatók egységét.

Vizsgálatok 1.

A mérőeszközök változatai, csoportosításuk, értékelésük

Az illiteráció diagnosztikus mérőeszközének kialakításához szükségesnek látszott a már lezajlott mérések tanulságainak áttekintése. A dolgozat egyik célja : rendszerezni és típusonként bemutatni ezeket az eszközöket. A vizsgálat metodikája az egyedi vizsgálatok csoportosítása megrendelő, megrendelési szempontok alapján, a lényeges elemek kiemelése, összehasonlítások, értékelések, következtetések, esetleges követő eredmények megjelenítése. Az áttanulmányozott mérési adatokban is jelentős különbségek mutatkoztak, és nem egységesíthetőek a mérési szempontok. Míg néhány mérés az alapkompenciák hiányának mértékére fókuszál, addig vannak olyan vizsgálatok, amelyek a kulskompetenciák megléte, vagy hiánya felől közelítik meg a problémát. Különbségek lehetnek a célcsoportok között életkornak megfelelően és homogenitás szerint , valamint megjelennek a funkcionális illiteráció veszélyeztetett csoportjai.

A nemzetközi szervezetek vizsgálatainak célja, hogy globálisan informálni tudják a tagországokat és szervezeteiket az illiteráció általános helyzetéről számokkal, összehasonlítható táblázatokkal, kvantitatív információkkal. Ez lehetőséget ad összehasonlító tanulmányok készítésére. A bemutatott vizsgálatok tanulságai többirányúak. Megmutatták Magyarország viszonyított eredményeit, emellett módszertani segítséget nyújtottak a később-

bi vizsgálatok metodikájának kialakításához. A SIALS³ vizsgálat legnagyobb pozitívuma, hogy ez volt az első, kontinenseken átívelő felnőtt írásbeliség vizsgálat, adatai arra szolgálnak, hogy mindenki értékelné saját helyét, alapot ad újabb összehasonlításokra, esetleg oktatáspolitikai változtatásokra ösztönöz. Az Egyesült Királyság Skills for life⁴ programját is a SIALS vizsgálat kibővített országos vizsgálatának eredményei hatására indította el. Bár a PISA⁵ vizsgálat nem a felnőttek olvasás-szövegértés teljesítményeit méri, de minden országnak tanulságot jelenthet az illiteráció prevenciójának kialakításához. Ezt ismerte fel Lengyelország az első PISA vizsgálat eredményeit látva. Igazolja ezt a Világbank két szakértőjének és lengyel közgazdász professzoroknak közösen készített elemző tanulmánya⁶, amely megállapította, hogy kimutatható összefüggés van a PISA vizsgálatok javuló eredményei, és az 1999-ben elindított lengyel oktatási reform között. Ugyancsak gyakorlati eredményeit láthatjuk a nemzetközi összehasonlító méréseknek az „írásstudás” egy kiemeltebb, támogatottabb területén. A World Internet Projekt⁷ digitális írásstudás vizsgálatának (Bognár – Galács 2004, Fábrián et al. 2008.) következményeként az ország lakosságának nagy része megszólított/megszólítható a téma kapcsán. Olyan programok indításáról, működtetéséről van szó, melyek különböző korú, társadalmi szerepű, földrajzi tagozódású csoportokhoz jutnak el.

Az áttekintett országos vizsgálatok (Nagy Británia: Skills for Life Needs and Impact Survey, Franciaország: Enquête Information et Vie Quotidienne, Németország: leo. – Level-One Studie/Literalität von Erwachsenen auf den unteren Kompetenzniveaus) elemzése újabb tanulságokat jelentett (Williams, 2003, Jeantheau, 2009, Grotlüschen - Riekmann, 2011). Azt az illiteráció meghatározásaiból elfogadhatjuk, hogy az anyanyelvi alapképességek alacsony szintjéről beszélünk, anyanyelvhez kötött jelenségről van szó. Emiatt tűnik ki egy újabb probléma a különböző országok adatainak összevetésében.

³ **Second International Adult Literacy Survey**

⁴ A program három fő összetevője: a szövegértés fejlesztése, az angol nyelv oktatása és birtoklása (az ESOL nyelvvizsga letétele), valamint az alapszintű számolási készség elsajátíttatása, melyeket különböző, a mindennapi élethez szükséges ismeretek és készségek oktatása, tanítása egészít ki. A program finanszírozásának három szintjét alakították ki: (1) a helyi önkormányzatok és intézmények szintjét, (2) a szakképzési és továbbképzési intézményekhez kötődő szintet és (3) a közösségi felnőttképzéshez, a szabadidős és közművelődési tevékenységekhez kötődő finanszírozást.

⁵ OECD Programme for International Student Assessment

⁶ A 2000-es PISA-mérés Lengyelországot a viseigrádiak szintje alatti kelet-európai országnak mutatta. Matematikából a mért tanulók teljesítménye 470 pontról (2000) előbb 490 pontra (2003) majd 495 pontra (2006) javult. Az olvasás-szövegértés területén még ütemesebb a javulás: 479, 490 majd pedig 508. Kicsit gyakorlatiasabban szólva 2000 körül a lengyel tanulók az OECD átlag alatt olvastak, 2003-ra elérték az átlagot, és 2006-ban pedig a mért államok között a 9. (!) helyezést érték el. (Patrinus et al., 2010).

⁷ Az UNESCO és a UCLA Center for Communication Policy (Columbia Egyetem, Los Angeles Kommunikációs Központ) irányításával 1999-től folyamatosan zajlanak a vizsgálatok.

Ezek az anomáliák akkor is jelentkezhettek, ha a mérőeszközök hasonlóak, esetleg azonosak. Pontosan azokban az országokban, mint például Franciaország és Németország is, melyekben hosszú idő óta sok a bevándorló. Ők egy idő után bár franciának, németnek vallják magukat, mégsem anyanyelvi beszélők. A családon belüli nyelvhasználat, a kétnyelvűség foka, a kulturális hagyományok is erősen befolyásolják, hogy hány generáción keresztül történik meg az asszimiláció, a nyelvváltás. A mérések, és nagyon sok esetben a literációs képzőprogramok sem tesznek különbséget a valódi anyanyelvi illiteráció és a francia, német, mint idegen nyelv nem megfelelő ismerete között. Ezt a problémát nem sikerült megoldani egyik országban sem. Különleges problémát mutat a német vizsgálat, hiszen a vizsgált populációnak 58%-a volt csupán német anyanyelvű, a 42% a németet idegen nyelvként használta. Ez a mérés megfelelő információt adhat az állami szervezeteknek, munkaadóknak, de azt is látni kell, hogy a megoldás, a javítás külön utakon képzelhető el a két csoport esetén. Fontos, tovább kutatható információkat ad elsősorban a kétnyelvűség kutatásával foglalkozóknak a két csoport szintenkénti eredményeinek összehasonlítása. Váratlannak tűnik a második, harmadik és negyedik szinten a más anyanyelvűek láthatóan jobb teljesítménye a német anyanyelvűekkel szemben. Bizonyára lehetne összefüggéseket találni az idegen nyelv tanulása, illetve bármilyen tanulási folyamat és a literációs képességek fejlettsége között. Az idegen nyelvűek jobb teljesítése valószínűsíthetően azt jelzi, hogy nem illiterátusok, hiszen nyelvi teljesítményük hozzávetőlegesen a KER⁸ A² és B¹ szintjének felel meg.

A kisebb populációt érintő vizsgálatok tanulságai is hasonlóak. A ditroiti vizsgálat ((basicskillreport.2011) nagyon nagynak tűnő számainak háttérében is a többnyelvűség (a nem kiegyensúlyozott kétnyelvűség áll). A közölt adatok szerint a városlakók mindössze 10%-a beszéli felsőfokon az angol nyelvet, a mérés pedig mindenki számára angol nyelven zajlott. Ezek a vizsgálatok megmutatják, hogy a funkcionális illiteráció mérése akkor adhat reálisan értékelhető adatokat, ha valóban anyanyelvi alapkompenciákat mérünk. Ez azonban nem feltétlenül célja egy munkaügyi szervezetnek, hiszen számára a munkavállaló nyelvi teljesítménye számít, függetlenül attól, hogy anyanyelvi vagy idegen nyelvi teljesítményről van szó. Az egészségügyi szervezet mérése (Parker et al.1995) azt igazolja, hogy gyakran szükség lehet speciális célú illiterációs mérésekre is. E mérés célja láthatóan a betegekkel folytatott hatékony kommunikációs technikák kidolgozása volt. Ebben az esetben az illiteráció mint tény jelenik meg, nincs szükség

⁸ Közös Európai Referenciakeret

egyéb kompetenciák, szociális, kulturális tényezők vizsgálatára. Az eredmények tükrében, a további kommunikációban valószínűleg a verbális és vizuális eszközök dominálnak majd.

Terestyéni Tamás két kutatásának összegzéseként elmondható, hogy a funkcionális illiteráció Magyarországon nagymértékben jelentkező szociokulturális probléma, amelynek következményeként nőnek a különbségek az egyre gyorsabban fejlődő információ-kommunikációs eszközök használatára épülő társadalomban. ((Terestyéni 1987, 1996)

Steklács János vizsgálatai több összefüggést megállapítottak a funkcionális illiteráció jellemzőiről, okairól, célcsoportjairól és a kompetencia hiányok mértékéről. (Steklács,2005)

A diszlexia és az illiteráció kapcsolatának kutatásai alapján elmondhatjuk, hogy a kezeletlen diszlexia és egyéb részképesség zavarok az olvasási és-tanulási képességek nem megfelelő szintű kialakulásához vezetnek, ily módon pedig megjelenhetnek a későbbi illiteráció okaként (Delahaie et al. 2002).

Az olvasott szöveg értésére vonatkozó vizsgálatok újabb területekre irányítják a figyelmet, a közoktatás bizonyos fázisainak hiányosságaira, valamint a beszédpercepció és az olvasás megtanulásának és a megfelelő szövegértés kialakulásának összefüggéseire, a beszélt és írott nyelv kapcsolataira az elsajátítás, a tanulás és az alkalmazás különböző fázisaiban. (Gósy 1996, Imre 2007, Markó 2007, Gerliczkiné 2007)

Egy lehetséges új mérőeszköz kialakítása, a mérések kipróbálása

A saját mérőeszköz kialakításának elveihez a már végzett mérések tapasztalatainak összegzésén túl fontosnak tartottam a Modevall Leonardo da Vinci nemzetközi tudományos kutatási program eredményeit figyelembe venni, amelynek célja egy olyan ajánlás közös megfogalmazása és létrehozása volt, amely pontos keretet teremt az alapképességek méréséhez készülő értékelő eszközök kialakításához. Ez a keretrendszer lehetővé teszi felhasználói számára olyan egyéni mérőeszközök létrehozását, melyek adaptálhatók abban a kontextusban, melyben az ő tevékenységük folyik. Mindezek mellett szükséges volt azoknak a tudományos eredményeknek áttekintése, amelyek alapját jelenthetik a mérőeszköz kialakításának. A beszédképességek (Csépe 2006, Kassai 2005, Huszár, 2005, Gósy 2004, Szépe J. 2002), az írás (Crystal 2003, Beaugrande --Dressler 2000,

Lengyel 1999) és az olvasás (Csépe 2006, Lőrík 2006, Shaywitz 2005, Kassai 2004, Gósy 2004, Manis-Manis 2000) témakörében értékelni kellett elsősorban a nyelvtudomány ide vonatkozó kutatásait és megállapításait, emellett több esetben szükség volt a gyógypedagógia, a metodika publikált eredményeinek áttekintésére is. Módszertani megfontolásból a funkcionális illiteráció mérőeszközének kialakításához fontos volt számba venni azokat a konkrét, árulkodó jeleket, amelyek az anyanyelvi alapképességek, illetve a tanulási képességek hiányosságai következményeként mutatkoznak meg.

A funkcionális illiteráció fokának megállapításához elsősorban az ANLCI megfogalmazott kompetencia szintleírásaira támaszkodtam, de figyelembe vettem a SIALS és a PISA vizsgálatok szinthatárait is az összevethetőség okán.

A mérőeszköz részei, a mérés területei:

1. A szóbeli szövegértés vizsgálata

Hallott szöveg megértése

2. Az olvasási tevékenység vizsgálata

Olvasott szöveg értése/újságcikk

3. Az olvasási tevékenység vizsgálata

Olvasástechnika, olvasott szöveg megértése (információkeresés-szavak, álszavak olvasása)

4. Szóbeli szövegalkotás vizsgálata

5. Írásképeségek vizsgálata

5.1. Üzenet írása

5.2. Helyesírás

A helyesírás három feladatból állt.

5.3. Beszédészlelés vizsgálata

Vizsgálatok 2. Empirikus kutatások, eredmények

SPSS 15.0 statisztikai, kutatási és adatelemzési program segítségével elvégeztük a 126 vizsgált személy eredményeinek elemzését. A teljesítmények értékelése feladattípusonként történt, a helyes válaszokat figyelembe véve, számszerű, százalékos és kumulált százalékos⁹ eredmények megjelenítésével. Ezzel a vizsgálattal nem volt célunk az árnyalt, képességdeficiteket feltáró, részletes értékelés, csupán annyi, hogy a kapott eredményeket összehasonlíthassuk a hasonló célú nemzetközi mérések eredményeivel, továbbá az is, hogy bizonyíthassuk, hogy a mérőeszköz alkalmas lehet (később, esetleges szoftverfejlesztés után) nagyobb merítésű minta feldolgozására is.

Bár a vizsgálat nem tekinthető reprezentatívnak, nem is kizárólag veszélyeztetett csoportokban történt a mérés, bizonyos tendenciák ennek ellenére megfogalmazhatóak.

A hallott szöveg értésében a vizsgált 126 fő 7,1%-a került a 60%-os küszöb alá. Ennek a területnek a legjobb eredménye várható volt, leginkább annak függvényében, hogy információink nagy részét auditív és vizuális úton szerezzük. Gyakori, hogy a gyengén olvasók tanulási stratégiáikban is olyan elkerülő utakat dolgoznak ki, amelyben ezek az érzékelési területek dominálnak. A szavak és álszavak olvasása 7,9%-os illiterációs szintet mutatott. Elsődleges szerepe a mérőeszközben az olvasás technikájának mérése, összeolvasás, információkeresés, tájékozódás egy egyedi formájú és szerkezetű szövegben. Az olvasott szöveg megértésének eredménye szerint a vizsgáltak 11,9%-a nem értette meg az olvasottakat. Egyszerű szerkezetű, rövid újságcikket kaptak, és az információkereséshez folyamatosan használhatták a szöveget. Nagynak tűnik a különbség a további két területet vizsgálva.

A szóbeli szövegalkotás negatív eredménye 37,3%, az írásprodukcióné 38%. Az írásprodukción eredményéből egyértelműen az tükröződik, hogy írásbeliség „elvesztése” ezen a területen kezdődik.

⁹ *Halmazott (kumulált) százalékkérték:* egymás után következő osztályok összesített értékei

Írásprodukción

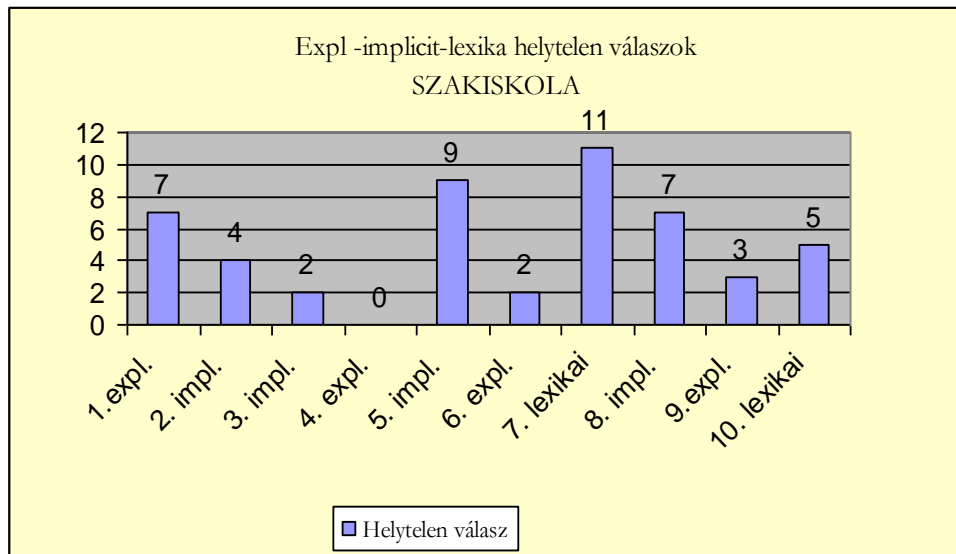
		Gyakoriság	Százalékos megoszlás	Kumulált százalék
Érték	10 helyes válasz	14	11,1%	11,1%
	9 helyes válasz	18	14,3%	25,4%
	8 helyes válasz	19	15,1%	40,5%
	7 helyes válasz	19	15,1%	55,6%
	6 helyes válasz	9	7,1%	62,7%
	5 helyes válasz	21	16,7%	79,4%
	4 helyes válasz	7	5,6%	84,9%
	3 helyes válasz	8	6,3%	91,3%
	2 helyes válasz	8	6,3%	97,6%
	1 helyes válasz	3	2,4%	100,0%
	Összesen	126	100,0%	

A részeredmények egyértelműen megmutatták, hogy a helyesírási teljesítményekben alig pár kivételtől eltekintve elszomorító a helyzet, annak ellenére, hogy a feladatok jelentős részében a kiejtés elvét kellett alkalmazni. A másik tanulság, ami az írásbeli mellett a szóbeli szövegalkotás eredményeit is magyarázza, hogy az elvárt egyszerű (kommunikációs, nem irodalmi!) műfajok alkalmazása is nehézségekbe ütközik. Mindez jelentkezik az információkezelés, a szövegszerkesztés és főként a szókinccs hiányosságaiban. Az öt vizsgált terület átlageredménye 20,44%.

A diagnosztikus értékelés eredményei kiemelt csoportonként

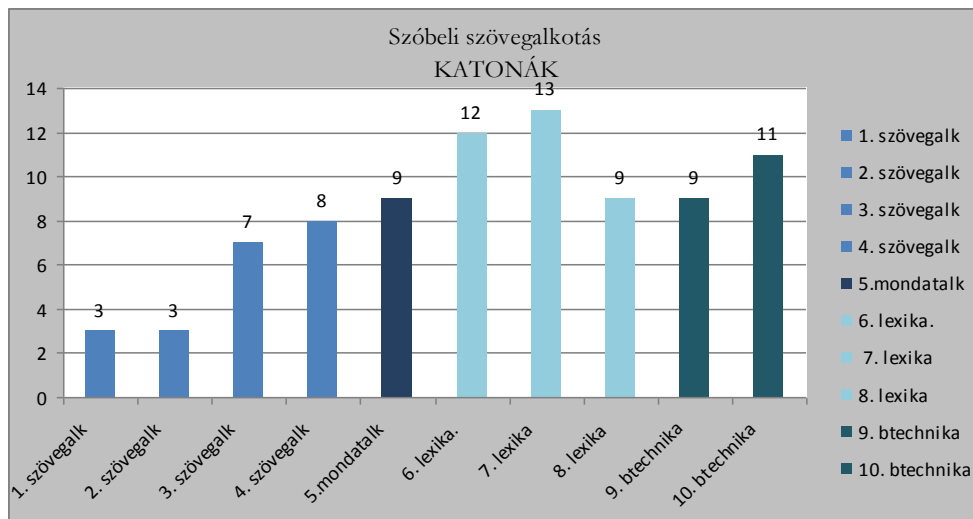
Pontosabban megmutatja a mérőeszköz jellemzőit, ha kisebb csoportok, vagy egyének anyanyelvi teljesítményének mérésére használjuk. A szakiskolások csoportja kiemeltül is a veszélyeztetettek között van. Országos vizsgálati adatok alapján a szakiskolások 21,2%-a hátrányos helyzetű, 6,7%-uk veszélyeztetett. A tanulásban akadályozottak, különböző tanulási zavarokkal küzdők aránya 5%. A roma származású tanulók becsült aránya 19%. A bukások mértéke 13%, a tárgyak közül az első három a matematika, a történelem és a magyar nyelv és irodalom. (Fehérvári 2008, Forrai — Híves 2003).

A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a legegyszerűbb, hallás utáni szövegértési feladatban is nagyarányú a rossz megoldások száma. Az implicit információk megértése és a lexikai feladatok pontos megoldása sokak számára megoldhatatlan.

A feladatok helyes megoldása ebben az esetben megfelelő szókincset, szinonimák ismeretét és kognitív funkciók, gondolkodási műveletek együttes alkalmazását kívánta meg.

A másik kiválasztott és részletesebben áttekintett egység a katonák csoportjának anyanyelvi teljesítménye volt. Hosszú idő óta itt dolgoznak, szinte mindannyian első munkahelyükként választották a katonaságnak ezt a speciális területét. Ugyanazt a rutinszerű munkát végzik hosszú évek óta. A vizsgálatban résztvevő két tiszt kivételével senki nem fejlesztette tovább szaktudását eredeti szakmájában. Azért is fontos megtudni, hogy mennyire támaszkodhatnak még anyanyelvi alapkompenciáikra, hiszen szerződéses vagy polgári alkalmazottként nem lesz lehetőségük, hogy 65 éves korukig megerősítő, nagy figyelmet és pontosságot igénylő eredeti munkahelyükön dolgozhassanak.

A szóbeli szövegalkotás eredményei láthatóan gyengék a kiválasztott csoportnál. Az összes helyes válasz alapján számított 57%-os eredmény nem éri el az illiterációs küszöbszintet. Több esetben az önbizalom okán a spontán beszéd jobb eredményt sejtetett, de ezek az eredmények inkább a beszédtechnikában voltak értékelhetőek. A diktafonos rögzítés utáni vizsgálat elsősorban a lexika és a szövegalkotás hiányosságaira irányítja a figyelmet. A fenti diagram a helytelen válaszok alapján hasonlítja össze az összteljesítményt. A első oszlopban a szöveg információtartalmát értékeltük, ezt akkor is jónak fogadtuk el, ha eltérés vagy kitérés volt a szóbeli fogalmazás során, amit fő szempontnak tartottunk, hogy a képről vagy a témáról szóljon. Képleírási feladatnál a kép minél több információját várjuk teljesítésként, ehhez határoztunk meg kulcsszavakat. Ezek közül a megfelelőeket csak a megkérdezettek 30%-a adta vissza. Elmondható, hogy nem csak a szöveg szerkesztésének logikai hiányosságai, a relevancia hiánya voltak szembe-tűnőek, hanem a szöveget felépítő mondatok is befejezetlenek, hibás szerkezetűek voltak, sokszor csak felsorolást tartalmaztak. Ki kell még emelnünk a prozódiai sajátosságok címmel jelölt utolsó vizsgálati szempontot. A válaszadók felénél a zárt, mondat és szövegfonetikai eszközök használata nélküli, egyhangú beszéd dominált.

Több következtetést fogalmazhatunk meg, ha az egyes homogén csoportok összeredményeit külön-külön értékeljük. Elsőként anyanyelvi teljesítményeik alapján illiterátusnak tekinthetők százalékos arányát, másodikként a legjobban teljesítőkét. Az utóbbi adatot azért érdemes megfigyelni, mert a SIALS és a PISA vizsgálatok alapján is elmondható, hogy a mérték nagyon kis aránya teljesített a legfelső szinten. A vizsgált 21 szakiskolásból 10 fő (38%) funkcionálisan illiterátus, hárman (14%) 60 és 70% között

teljesítettek, a legjobban teljesítő négy fő (23%) is mindössze 72-79% közötti eredményt ért el. Előzetesen jobb teljesítmény volt várható a szakközépiskolásoktól, hiszen még az oktatási rendszerben vannak, folyamatos tanulást várunk tőlük, aminek alapkövetelménye lenne az anyanyelvi kompetenciák megfelelő szintje. 5 fő (24%) funkcionálisan illiterátusként teljesített, további négyen (24%) 60-70% közötti eredményt ért el, volt viszont két tanuló, akinek eredménye 90% fölötti lett. A véglelesség jellemezte a felnőtt munkanélküliek csoportját, a négy fő illiterátus mellett kilencen (43%) csak 60-és 70% közötti eredményt értek el, viszont a többiek mindannyian 90% körül teljesítettek. A katonák csoportjának teljesítménye oly módon arányosnak ítéltető, hogy négyen sorolhatók az illiterátus csoportba, négyen a legjobba (90-95% között), négyen 60 és 70 %- os kategóriába, a csoport másik része pedig szintén jól teljesített 80-s 87% között. A két legjobb eredményt elért csoport a fiatal felnőtt munkanélküliek és a felsőfokú szakképzésben részt vevő kontroll csoport. Az előbbiek között mindössze egy fő, az utóbbiaknál két fő gyenge teljesítményű, de nem sorolható az illiterátus kategóriába., 90 és 96% közé esik az előbbiek közül 7 fő teljesítménye (33%), az utóbbiaknál 5 főé (24%). A mérőeszköz tehát alkalmas egy kisebb csoporton belüli differenciálásra is.

Az egyedi csoportok bizonyos részeredményeiben ismétlődő tendenciák további következtetésekre adnak lehetőséget. A szóbeli szövegalkotás és az írásbeli szövegalkotás eredményei szoros kapcsolatot mutatnak egymással minden részcsopotrtnál. A jó írásbeli teljesítményhez minden esetben legalább megfelelő szóbeli teljesítmény társul. Néhány esetben viszont,(valószínűsíthetően diszlexiások vagy egyéb olvasási / írási problémával küzdők esetén) az írás teljesítménye elmarad a szóbeli teljesítésétől. Szoros összefüggés látszik a beszédészlelés problémái és a helyesírás kapcsolata között is. Az általánosan gyenge helyesírás teljesítményeken belül mérhetően gyengébb volt a százalékos eredménye az észlelési tesztrészben is gyengén szereplőknek.

7. Kutatási portfólió

A teszt egyéni mérésekre használhatóságát a kutatási portfólió dokumentálja. A funkcionális illiteráció diagnosztikus mérőeszköze, és a hozzá kapcsolódó értékelési szempontok segítségével sikerült a hat különböző csoport tagjainak egyéni eredményeit is értékelni.

A csoportok eredményeinek összehasonlításából egyértelműen kiderült, hogy a szakiskolások csoportja a legveszélyeztetettebb a funkcionális illiteráció problémájában. A vizsgált 21 főből 10 nem éri el összteljesítményében a 60%-os küszöböt. Ezért tartom tanulásosnak bemutatni a csoportból három fő teljesítményét és a hozzá kapcsolódó értékelést. 5 egyéni mérés kerül bemutatásra esettanulmány-szerűen. A szakiskolás csoport leggyengébben, átlagosan és legjobban teljesítő tanulója mellett a kontroll csoport átlagos és legjobban teljesítő tagjainak teljesítménye került kiemelésre.

A mérőeszköz legfőbb használati értéke az egyéni vizsgálatoknál jelentkezik, amint ez látható teljesítményének részletes elemzésekor. A vizsgálat során a vizsgált személy és a mérésvezető személyes kontaktusba kerül, a megfigyelések és a diktafonnal rögzített válaszok elemzése alapján feltárható, hogy egy személy anyanyelvi alapkompenciáiból melyek azok a képességek, készségek, amelyeknek fejlődése megrekedt.

Egy - egy vizsgált személy mérési eredményei további feladatokat jelenthetnek. Meg kell találni számára a megfelelő javítási lehetőséget (literációs program, felnőtt diszlexiások kezelése, helyesírási fejlesztő program, szövegfeldolgozási technikák fejlesztése...)

Ahogy a katonák csoportjának vizsgálata is megmutatta a mérőeszköz alkalmas lehet az anyanyelvi alapképességek mérésére abban az esetben is, ha a mérés célja nem a funkcionális illiterációban érintettség megállapítása. Munkaerőpiaci képzések megelőző vizsgálataként akár csak egyik-egyik tesztrész részletesebb, továbbfejlesztettebb változata segíthet a pályaorientációban.

Következtetések és további kutatási tervek

A kutatás hasznosíthatósága, a továbblépés lehetőségei

A próbamérések megmutatták az eszköz gyenge pontjait, a továbbfejlesztés lehetőségeit. A pontos elemzéshez a több elemre kiterjedő vizsgálathoz szükség lenne szoftver fejlesztésére. Ez nem csak pontosítaná, hanem gyorsítaná is az elemző munkát. Az olvasási és a hallás utáni szövegértési feladatoknál tovább kell differenciálni az értékelést.

Az explicit, implicit, lexikai feladat bontáson belül egyenként meg kell jelölni, hogy melyik feladaton belül a szövegértés milyen tényezője hiányzik (háttértudás, ok-okozati viszony felismerése, logikai, pragmatikai következtetés, szövegen belüli grammatikai eszközök felismerése, kulcsszavak vizsgálata, kognitív funkciók hiányosságai).

Értékelve a külföldi tapasztalatokat és áttekintve a hazai helyzetet több ponton is körvonalazódnak a tennivalók. A funkcionális illiteráció egy folyamat, amelynek végpontja az írás-és olvasásképesség szinte teljes ellehetetlenülése, kezdete pedig az ezekhez kapcsolódó tevékenységek elbizonytalanodása vagy kialakulatlansága. A kidolgozott és kipróbált mérőeszköz lehetőséget teremt az anyanyelvi alapkompenciák mérése a felnőtt korosztály számára is. A cél egy olyan mérőeszköz létrehozása volt, amely mérés közben differenciál, megmutatja azokat a területeket, amelyeken a legnagyobb hiányosságok vannak. A diagnózisra azért törekszünk, hogy minél közelebb jussunk a terápiához, a tanításhoz, az újratanításhoz. Azt láttuk az illiteráció okainak feltárásánál, hogy nem létezhet egy, és minden esetben alkalmazható terápia. Mégis, ha a diagnosztizálásnál a tüneteken keresztül közelebb jutunk az okokhoz, könnyebb lesz a továbblépés, a megfelelő alfabetizációs program kialakítása. Ahhoz, hogy ez a program egyénre szóló lehesen megfelelő kiindulópontot adhat a mérések eredménye.

Mindez természetesen tágabb kontextusban képzelhető el. Ha a funkcionális írásbeliség és az anyanyelvi nevelés kapcsolatáról beszélünk, akár a funkcionális illiteráció akár a digitális írástudatlanság kezelésére gondolunk, a megoldás mindig többlépcsős, és partnerséget kíván a kormányzat, a társadalom és az egyén részéről. A digitális esélyegyenlőség megteremtéséhez látjuk ennek a partnerségnek a működését, világszerte és hazánkban is, a kormányzat programok, pályázatok és a hozzájuk szükséges eszközrendszer megteremtésével lehetőséget nyújt az egyén számára. Ha az egyén motivált, akkor sikeresen elsajátíthatja a digitális írástudás képességét. Egyelőre nem ilyen szerencsés a helyzet a funkcionális illiteráció kérdésében, ennek oka nem csak a külső feltételek hiányában található, hanem a probléma mélységében is. Bár a mérési eredmények nem azonos mérce alapján születtek, de úgy érzem, hogy a funkcionális illiterációban érintettség azért tűnik nagyobb problémának, mert a digitális írástudatlanság egyik összetevője a hagyományos literáció hiánya. A két terület szorosan kapcsolódik egymáshoz, nem kizárólag ebben a negatív értelemben, hanem pozitív módon is. A digitális világ motiváló értéke a számítógép, a billentyűzet könnyű kezelése legalább az érintettek egy részénél segíthet az olvasási és írásképességek javításában. Nagyon fontos, hogy az illiterátus személyek ne jussanak el a végpontig, az írás-és olvasásképesség teljes ellehetetlenülésé-

ig. Ezért kapjon nagy hangsúlyt a prevenció, bár a funkcionális illiteráció felnőtt korban jelentkezik, mégis előre jelezhető az oktatási folyamatban is elsősorban akkor, hogyha nem szilárd alapképességekről van szó. Az oktatási folyamat bármely pontján észre kell venni a készség-problémákat, és az adott szinten kell a folyamatos gyakorlással fejleszteni a gyenge területeket.

1. Már óvodás korban anyanyelvi, beszédművelő, kommunikációs játékokkal meg kell alapozni a 4 anyanyelvi alapkészség fejlesztését. Időben figyelni kell a beszédpercepció vizsgálatára, hiszen a beszédértés és a beszédprodukciónak megfelelő kialakulása mellett az olvasástanulás folyamatában is nagyon nagy szerepe van.

2. A tanító felelőssége, hogy az egyén számára megfelelő szerkezetű és ritmusú olvasás-írástanítási módszer kiválasztása, és emellett a részképesség zavarok felismerése.

3. Az olvasástanulás későbbi szakaszában az eszközjellegű használatnál meg kell ismertetni az életszerű írásbeli és nyomtatott „műfajokat”: hirdetés, kérdőív, postautalvány, működési leírás, kezelési útmutató, Tv műsor, mindaz, amiről úgy érezzük, hogy funkciója lehet az adott korosztály életében.

4. A későbbiekben, felső tagozatban és középiskolában is, a szóbeliség, a beszédképességek megfelelő szintje lehet csak alapja a megfelelő olvasási képességeknek. Ha akár a beszédészlelésben, a beszédértésben vagy a beszédprodukciónak problémái vannak a tanulóknak, nem épülhet rá megfelelő olvasási képesség sem.

5. A szövegértő olvasás fejlesztéséhez megfelelő szövegfeldolgozási stratégiákat kell megismernie és alkalmaznia a tanulóknak.

6. Természetesen ugyanilyen fontos a felnőttoktatás is, itt azonban a képzési helyek megteremtésére kell a hangsúlyt helyoznünk, hiszen a börtönök mellett néhány esti iskolában működik csak a felnőtt írás-olvasástanítás programja. Ennél átfogóbb rendszerre lenne szükség, valószínű, hogy a funkcionálisan illiterátus munkanélküliek szakmai képzését előzhetné meg az alapképességek tanítása.

7. Ehhez természetesen ki kellene alakítani a pedagógus hálózatot alap és szakmai továbbképzésként.

8. Olyan pedagógusokat kell képezni, akik tanítók és andragógusok is egyben, ismerik a tanulási folyamatokat, van módszertani tudásuk, ugyanakkor képesek alkalmazkodni a felnőttek tanulási sajátosságaihoz. Ismerik a felnőttek speciális tanulási motivációit, elfogadják azt a meglévő tudást és gyakorlatot, amit a nem formális oktatás keretében szereztek.

A tézisekben felhasznált szakirodalmi források jegyzéke

Addressing Detroit's Basic Skills Crisis. The Detroit Regional Workforce Fund
http://cbsdetroit.files.wordpress.com/2011/05/basicskillsreport_final.pdf.2011-05-28.

Abraham, Ellen et al. *Typology of illiterate public*. Ceppac.eu.2005.49.p.

A Statisztikai Hivatal Népszámlálási adatai. *Iskolázottsági adatok A népesség iskolai végzettség és korcsoport szerint, 1920–2001*.2001.

A túlsó part messze van, Tudományos konferencia a funkcionális analfabétizmusról 1996. Illyefalva, Békés Megye Képviselő-testülete Pedagógiai Intézete. 168 p.

Balácsi Ildikó, Ostorics László, Szalay Balázs, Szepesi Ildikó: *PISA 2009. Összefoglaló jelentés. Szövegértés 10 év távlatában*. Oktatási Hivatal. 2010.81.p.

Bawden, Daniel: *Information and digital literacies: a review of concepts*, Journal of Documentation. vol. 57, no. 2, March 2001, 218-259 p

Barton, J.-Collins, A. :*Portfolios in Teacher Education*. Journal of Teacher Education, 44/3,1993. 200-210. p.

Benczik Vilmos: *Nyelv, írás, irodalom kommunikációelméleti megközelítésben*. Trezor Kiadó.2001. 285 p.

Bentolila, Alain: *De l'illettrisme en général et de l'école en particulier*. Plon. Paris, 1999. 218 pp.

Besse, Jean Marie: *Qui est illettré?* Paris : Retz.2003. 223 p.

Besse J-M - Bialecki,I - Cardona, M – Csendes, Gy – Finta, K – Honorez, M – Intzidis,V – Jeantheau, J - Kis,Sz — Laveaux,F –Lopez-Palma,F : *Comparative Study of Some Tools Used to Evaluate the Basic Skills*. Published by Agora Formation 2007. 21 p.

Bognár Éva, Galács Anna: *A társadalmi egyenlőtlenségek új dimenziója: "digital gap" nemzetközi összehasonlításban* Budapest, 2004. IFM Humán Erőforrás Háttér tanulmányok TÁRKI 28 p.

Bóna Judit: *A beszédészlelés szerepe az írásban és a helyesírásban*. Gyógypedagógiai szemle.2008.193-203.p.

Bouton, Charles: *La linguistique appliquée*, PUF: Paris, 1993. 128 p.

Council of Europe. *The Common European Framework of Reference for Languages*. Cambridge: Cambridge University Press. 2001.236 p.

Council of the European Union: *Detailed work programme on the follow-up of the objectives of education and training systems in Europe*. Brussels, 20 February 2002

Council of the European Union: *Progress report of the working group B on Basic skills, foreign language teaching and entrepreneur-ship*, November 2003. http://www.europa.eu.int/comm/education/policies/2010/objectives_en.html#basic

Czachesz Erzsébet: *Olvasás és pedagógia*. Mozaik Kiadó. Szeged, 1998. 159 p.

Csoma Gyula- Lada László: *Tételek a funkcionális analfabétizmusról*, In: Magyar Pedagógia 1997. XII évf. 6. szám 167-180 p.

Csépe Valéria: *A nyelv agyi reprezentációjának fejlődési változásai és zavarai*. Magyar Tudomány 2005/11 1336-1347 p.

Csépe Valéria: *Az olvasó agy*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 2006.

Delahaie M., Pointeau S., Tichet J., Vol S.: *Un exemple de mesure du lien entre dyslexie développementale et illettrisme* in Réadaptaion ONISEP 2002, 43 à 46 p.

European Communities. *European Qualifications Framework*. Luxemburg: Office for Official Publication of the European Communities.2008.

European Communities: *European Reference Framework of Key Competences for Lifelong Learning*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.2007.

Fábián Zoltán (2002) „*Digitális írástudás: a számítógép és az internethasználat elterjedtségének társadalmi jellemzői Magyarországon*”: In: Társadalmi riport 2002, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, 152–161 p.

Fábián Zoltán, Lőrincz László, Molnár Szilárd, Gayer Zoltán: *Az információs kultúra, a „digitális írástudás” a társadalom különböző rétegeiben*. Virtuális-tér Figyelő Rendszer Információs Társadalom Monitoring tanulmányok, No. 6. Készült a Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Kormánybiztossága megrendelésére.2008. <http://www.tarki.hu/adatbankh/kutjel/pdf/a075.pdf>. 2009-06-24

Falus Iván- Kimmel Magdolna : *A portfólió*. Budapest, Gondolat Kiadói Kör, ELTE, BTK, Neveléstudományi Intézet. 2003. 187 p.

Felvégi Emese: *Gyorsjelentés a PISA 2003 összehasonlító tanulói teljesítménymérés nemzetközi eredményeiről* In: Pedagógiai szemle 2005/01. 63-85 p.

Flusser, Vilém: *Az írás. Van-e jövője az írásnak* Balassi Kiadó - BAE Tartóshullám - Intermedia, 1997. 135 p.

Forrai Katalin — Híves Tamás: *A leszakadás regionális dimenziói*. OKI. 2003.

Frost, Ram, Leonard Katz, and Shlomo Bentin.. *Strategies for visual word recognition and orthographical depth: A multilingual comparison*. Journal of Experimental Psychology: Human Perception. 1987. 104-115 p.

Galács Anna szerk.: *A digitális jövő térképe - A magyar társadalom és az internet*: ITHAKA Kht. 2009.78.p.

Gerliczkiné Schéder Veronika: *Felnőttkori beszédfeldolgozási nehézségek*. in Beszéd-észlelési és beszédmegértési zavarok az anyanyelv elsajátításában. Szerk. Gósy Mária. Nikol Kiadó 2007. 301-310. p.

Gósy Mária: *Az olvasásértés függősége a vizuális információ sajátosságaitól* In: Nyelv-Stílus-Irodalom 1998. 173-179 p.

Gósy Mária: *A fonetika, a beszéd tudománya*. Osiris Kiadó. 2004. 350 p.

Gósy Mária: *A hallástól a tanulásig*. Nikol Kkt. Bp. 2000. 170 p.

Gósy Mária (szerk.): *A szeriális észlelés fejlődése és zavarai*: in Gyermekkori beszéd-észlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol. 1996. 83-103.

Gósy Mária – Horváth Viktória. *Beszédfeldolgozási folyamatok összefüggései gyermekkorban*. Magyar Nyelvőr.2006. 470-481.

Grotlüschen, Anke — Riekmann, Wibke: *leo. – Level One Study Literacy of adults at the lower rungs of the ladder*. Hamburg. 2011.15.p.

http://www.alpha-z.de/et_dynamic/page_files/329_datei.pdf?1299942236
2011.06.02.

Gúti Erika - Szépe György:*A szivárvány-koalíció nyelvpolitikája (Nyelvpolitika alulnézetben)* In Tóth Szergej (szerk.), *Hatalom interdiszciplináris megközelítésben* (111-128). Szeged: Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó.2006.

Gyarmathy Éva: *A tanulási zavarok szindróma a szakirodalomban* Pedagógiai szemle. 1998 39-44 p.

Gyulai Zsuzsanna: *Funkcionális analfabetizmus két hazai börtönvizsgálat tükrében*. in Felnőttoktatás. 2004. 1. szám 13-17 p.

Horváth Viktória 2004. *Megakadásjelenségek a párbeszédekben*. Beszédkutatás 2004. 187-199.

Horváth Viktória 2006. A spontán beszéd és a beszédfeldolgozás összefüggései gyerekeknél. Beszédkutatás 2006. 134-146.

Huszár Ágnes: *A versengési elv a nyelvbotlások létrejöttében*. Beszédkutatás. 2000. 63-74.

Huszár Ágnes: *Helycserén alapuló nyelvbotlások*. Alkalmazott nyelvtudomány, 1. 2001. 1. 77-86.

Huszár Ágnes: *A gondolattól a szóig - A beszéd folyamata a nyelvbotlások tükrében*. Tinta Kiadó.2005. 154.p.

Imre Angéla *A beszédmegértés és az olvasás összefüggése*. In: Gósy Mária (szerk.) *Beszédészlelési és beszédmegértési zavarok az anyanyelv-elsajátításban*. Nikol Kiadó. Budapest. 2007.a. 184–202.p.

Imre Angéla. *Az anyanyelv-elsajátítás vizsgálata*. In: Gósy Mária (szerk.) *Beszédészlelési és beszédmegértési zavarok az anyanyelv-elsajátításban*. Nikol Kkt. Budapest. 2007.b. 58–69.

Imre Angéla – Horváth Viktória *A diszlexiások spontán beszédéről* Anyanyelv pedagógia 2010. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=236> 2011. 05.12.

Jakubovsky, M. – Patrinus, H. – Porta, E. – Wisniewski, J. : *The Impact of the 1999 Education Reform in Poland. Policy Research Working Paper Series 5263*, The World Bank. 2010.

<http://www.wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2010/04/05/00015834920100405112516/Rendered/PDF/WPS5263.pdf> . 2011.január 12.

Jeantheau, Jean-Pierre: *Mesurer les compétences des adultes avec L'Enquete Information et Vie Quotidienne*. In *Économie et Statistique* 2009. 31-58 p.

Jeantheau, Jean-Pierre *Making monitoring of Literacy policies more efficient in France Assessing low levels of literacy The ANLCI Module in IVQ*. Waxman. Hamburg. 2008. 122 p.

Kassai Ilona: *Szótagtudat és olvasástanulás*. In: Kassai Ilona (szerk.), *Szótagfogalom — szótagrealizációk*, 153-165. 1999.MTA Nyelvtudományi Intézet.

Kassai Ilona: *Nyelvi kompetencia és kommunikatív kompetencia viszonya az elsõnyelv-elsajátítás folyamatában*. In: Balogh Péter és Gecsõ Tamás (szerk.) *Nyelvi kompetencia — kommunikatív kompetencia*. 2006.Székesfehérvár: Kodolányi János Fõiskola, 182-187.

Kassai Ilona: *Nyelvi és beszédbeli rendellenességek a nyelvtudomány történetében*. 2004 Nyelvtudományi közlemények. 101:91-123.

Kellogg, R. – Olive T. Piolat, and A.: *Verbal, visual and spatial working memory in written language production*. *Acta Psychologica*, 124. sz. 2006. 382–397.

Kellogg, R. T. (2008): *Training writing skills: A cognitive developmental perceptive*. *Journal of writing research*, 2008. 1. 1–26.

Kirsch I.S: *The International Adult Literacy Survey (IALS): Understanding What Was Measured*. Statistics & Research Division Princeton, 2001. 59 p.

Kirsch I.S., Jungeblut A. et Mosenthal P.B. *The Measurement of Adult Literacy* », in *Adult Literacy in OECD Countries: Technical Report on the First International Adult Literacy Survey*. National Center for Education Statistics, U.S. Department of Education, Office of Educational Research and Improvement, Washington DC, NCE1,1998. Chapitre 7, pp. 105-134.

Kroll B. M. *Developmental relationships between speaking and writing*. Urbana National, National Council of Teachers of English. 1981.

KSH: *A magyarországi háztartások infokommunikációs (IKT-) eszközökkel való ellátottsága és az egyéni használat jellemzői*, 2007. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal. 2008. 47.p.

Laczkó Mária: *Beszédészlelési működések a helyesírási hibák tükrében*. in Fejlesztő pedagógia. 2008/ 4-11. p.

Lahire, Bernard : *L'invention de l'illettrisme* .Éditeur La découverte. 2005. 370 p.

Lengyel Zsolt: *Az írás. Kezdet-folyamat-végpont. (Az írástanítás pszicholingvisztikai alapjai)*. Corvina Kiadó. Budapest. 1999. 202 p.

Lőrík József: *Jól és gyengén olvasó gyermekek olvasása (idő- és hibajellemzők) I-II*. in Gyógypedagógiai Szemle 2006. 3-4. szám. 241-248.

Lőrík József. *A gyermeki fonológiai tudatosság megismeréséről*. In.: Beszédgyógyítás 2006/2. 32-60.p.

Lundberg, I. (1998). *Does language make any difference in reading acquisition? Cross-cultural and cross-linguistic study of reading achievement*. In Å. Olofsson, & S. Strömqvist (Eds.), *Crosslinguistic studies of dyslexia and early language development*. European Commission, DG XII, COST Social Series Brussels von Euler, C, Lundberg, I. & R. Llinàs (Eds.), 1998.

Lutter ensemble contre l'illettrisme, Cadre national de Reference de l'ANLCI. Lyon. France. 2003. 72 p.

Markó Alexandra: *A mondat- és szövegértés jellemzői és összefüggése 6–9 éves korban*. In: Gósy Mária (szerk.) *Beszédészlelési és beszédmegértési zavarok az anyanyelv-elsajátításban*. Nikol Kiadó. Budapest. 2007. 285–301.p.

Markó Alexandra: *Megakadások vizsgálata különféle monologikus szövegekben*. In BE-SZÉDKUTATÁS 2004: pp. 209-222.

Mártonfi György: *A szakképző intézményrendszer átalakulása a 2007. nyári törvénymódosítás után*. TÁRKI. 2008. 40 p.

Morsy, Zaglohul: *Az írástudatlanság újraéledéséről*. A funkcionális analfabetizmustól a távoktatásig. Felnőttoktatási cikkek az UNESCO Prospects, Perspectives c. folyóiratából. Válogatta, szerkesztette: Maróti Andor. Budapest, 1992.

Nemesné K. Szilvia, S. Csendes Gyöngyi, Tóth Istvánné: *Anyanyelvi nevelés óvodás kortól a kamaszkorig*. Dávid Kiadó 2004. 212 p.

OECD – Statistique Canada : *La littératie à l'ère de l'information*. 2000. <http://www.oecd.org/dataoecd/24/62/39438013.pdf> 2006.04.03.

Parker RM . – Baker DW. – Williams MV. – Nurss JR. *The test of functional health literacy in adults: a new instrument for measuring patients' literacy skills.* Journal of General Internal Medicine. 1995. Volume: 10, Issue: 10, Pages: 537-541

Reboul, Anne – Moeschler, Jacques: *A társalgás cselei.* Osiris Kiadó. 2000.253.p.

Réger Zita: *Utak a nyelvhez* Akadémiai Kiadó, Budapest 1990. 132 p.

Sally E. Shaywitz and Bennett A. Shaywitz: *Dyslexia (Specific Reading Disability)in Biological Psychiatry* 2005.1301-1309

Schneider Júlia – Simon Ferenc: *A beszédhallás diagnosztikája* in Beszédészlelési és beszédmegértési zavarok az anyanyelv elsajátításában. Szerk. Gósy Mária. Nikol Kiadó 2007. 104-113.p.

Sedlak, Franz - Sindelar, Brigitte: *De jó, már én is tudom!* ELTE BGGYFK, 2005.64 p.

Spencer és Spencer: *Jéghegy modell,* In Mohácsi Gabriella: Kompetencia modell nemzetközi környezetben 1-2. rész. Humánpolitikai Szemle 1996/11-12. szám, 3-11. és 3-15. p.

Simon Orsolya: *Beszédpercepció, olvasás, helyesírás -- összefüggések egy felmérés tükrében.* In: Kurtán Zsuzsa és Zimányi Árpád (szerk.) *A nyelvek vonzásában. Köszöntőkönyv Budai László 70.születésnapjára.* Veszprémi Egyetemi Kiadó: Eger-Veszprém. 2004. 149-159 p.

Steklács János: *Funkcionális analfabétizmus a hipotézisek, tények és számok tükrében.* Akadémiai Kiadó, 2005. 113p.

Szépe György *Az internet-korszak nyelvészete* In: NIS 1996, p. 26

Szépe Judit: *Hangsorépítési stratégiák nyelvbotlásokban és parafáziákban.* Beszédkutatás. 2002. 52-69.

Terestyéni Tamás: *Adalékok az írásbeliség szerepének vizsgálatához a magyar kommunikációs kultúrában.* Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1987. 79 p.

Terestyéni Tamás: *Funkcionális illiteráció* In: Jel-kép 1996. 2. szám 45-56 p.

Terestyéni Tamás: *Kommunikációelmélet.* TYPOTEX.2006. p. 348

Terestyéni Tamás: *Írás és olvasásnélküliség Magyarországon.* 1996. In. Terts (szerk.) p. 289.-298.

Vári P. – Andor Cs. – Bánfi I. – Felvégi E. – Horváth Zs. – Krolopp J. – Rózsa Cs. – Szalay B.: *Felnőtt írásbeliség-vizsgálat.* In Iskolakultúra 2001/5. 3-20 p.

Vári Péter – Auxné Bánfi Ilona – Felvégi Emese – Rózsa Csaba – Szalay Balázs *Gyorsjelentés A PISA 2000 vizsgálatról.* In: Pedagógiai szemle 2002/01 38-65 p.

Vári Péter – Bánfi Ilona – Felvégi Emese – Krolopp Judit – Rózsa Csaba – Szalay Balázs. *Jelentés a magyar közoktatásról*, In: Pedagógiai szemle 2000/09 45-54 p.

Várnagy Elemér–Várnagy Péter. *A hátrányos helyzet pedagógiája*. Corvinus Kiadó. Budapest. 2000. 168.p.

William, Joel: *The skills for life survey: a national needs and impact survey of lite racy*
The Stationery Office, 2003.

http://books.google.com/books/about/The_skills_for_life_survey.html?id=uFW_Ruq_RbI
2010 03 17.

Az értekezés témájához kapcsolódó publikációk és konferencia-előadások jegyzéke

2003

Adalékok a funkcionális analfabétizmus európai helyzetéhez.

Tudományos és Művészeti Napok. Kaposvár.2 003. Konferencia CD

2004

A funkcionális illiteráció magyarországi helyzetéhez. Képzés és Gyakorlat. Kaposvár. 2004.24-35.p.

2005

A funkcionális illiterációról. in Nemesné-Sajtosné-Tóthné: Integrált anyanyelvi nevelés (Az óvodától a kamaszkorig). Dávid Kiadó. Kaposvár, 2005. 193-201.p.

Csendes Gy.- Le Cunff C.:*Listes des outils servant a identifier les frains aux apprentissages.* Lorient, France .2005. 39.p.

Abraham, E.-Csendes Gy.- Finta, K. - Grotlueschen, A.- Jusseret,F. – Laveaux F.- Le Cunff C. Pierrard M – Rusta B. – Vrontos: *Formation des formateurs. Fiches pédagogiques.* . Lorient, France .2005. 91.p.

Abraham, E.-Csendes Gy.- Finta, K. - Grotlueschen, A.- Jusseret,F. – Laveaux F.- Le Cunff C. Pierrard M – Rusta B. – Vrontos: *Guide méthodologique pour le transfert de l' apprentissage informel en situation d' apprentissage formel.* Lorient, France. 2005.63 p.

2007

Anyanyelvi alapkompenciák fejlesztése. (társszerző Nemesné Kis Szilvia). Kaposvár. Dávid Kiadó. 2007. 192 p.

Besse J-M - Bialecki,I - Cardona, M – Csendes, Gy – Finta, K – Honorez, M – Intzidis,V – Jeantheau, J - Kis,Sz – Kreikenbom,M – Laveaux,F –Lopez-Palma,F – Luis, M : *Comparative Study.*

www.modeval.org/index.php?Modeval_1:Documents_and_Results:Comparative_study

Besse J-M - Bialecki,I - Cardona, M – Csendes, Gy – Finta, K – Honorez, M – Intzidis,V – Jeantheau, J - Kis,Sz – Kreikenbom,M – Laveaux,F –Lopez-Palma,F – Luis,M :*RecommandationsGuide*http://www.modeval.org/index.php?Modeval_1:Documents_and_Results:Recommendations_Guide

Besse J-M - Bialecki,I - Cardona, M – Csendes, Gy – Finta, K – Honorez, M – Intzidis,V – Jeantheau, J - Kis,Sz – Kreikenbom,M – Laveaux,F –Lopez-Palma,F – Luis,M :*Tools*http://www.modeval.org/index.php?Modeval_1:Documents_and_Results:Tools

Besse J-M - Bialecki,I - Cardona, M – Csendes, Gy – Finta, K – Honorez, M – Intzidis,V – Jeantheau, J - Kis,Sz – Kreikenbom,M – Laveaux,F –Lopez-Palma,F – Luis, M : *Synthesis Report*.

http://www.modeval.org/index.php?Modeval 1:Documents and Results:Synthesis_report

2010

Az illiteráció avagy a funkcionális analfabétizmus Magyarországon. (társszerző Nemesné Kis Szilvia). in Felnőttképzés. 2010.7-14.p.

A funkcionális illiteráció mint világtrend. IV. International Scientific Conference Subotica. Serbia. 2010. Konferencia CD

Hátrányos helyzetű tanulók szövegértési problémái. (társszerző Nemesné Kis Szilvia) Anyanyelv-pedagógia 2010.1.

Az olvasástanítás dilemmái: Képzés és Gyakorlat. 2010-1-2.p.175-187.

Besse J-M - Bialecki,I - Cardona, M – Csendes, Gy – Finta, K – Honorez, M – Intzidis,V – Jeantheau, J - Kis,Sz – Kreikenbom,M – Laveaux,F –Lopez-Palma,F – Luis, M : *Training of Adults with literacy difficulties*. 2010.

<http://www.ceppac.eu/index.php?Results A:TRAINING MODULES>

Besse J-M - Bialecki,I - Cardona, M – Csendes, Gy – Finta, K – Honorez, M – Intzidis,V – Jeantheau, J - Kis,Sz – Kreikenbom,M – Laveaux,F –Lopez-Palma,F – Luis, M : *Reference document for trainers.2010*.

<http://www.ceppac.eu/index.php?Results A:REFERENCE DOCUMENT>

Besse J-M - Bialecki,I - Cardona, M – Csendes, Gy – Finta, K – Honorez, M – Intzidis,V – Jeantheau, J - Kis,Sz – Kreikenbom,M – Laveaux,F –Lopez-Palma,F – Luis, M *Theoretical resources. Annexes.*2010.

<http://www.ceppac.eu/index.php?Results %3A:TRAINING MODULES:ANNEXES>

2011

Az illiteráció diagnosztikai lehetőségei I./I. Kárpát-Medencei Módszertani Konferencia. Kaposvár. 2011. Absztrakt kötet.

Besse J-M - Cardona, M – Csendes, Gy – Finta, K – Honorez, M – Intzidis,V – Kis,Sz – Kreikenbom,M – Laveaux,F –Lopez-Palma,F – Luis, M : *Reference Manuel*.

<http://www.modeval.org/index.php?Modeval 2:Results:REFERENCE MANUAL>

Besse J-M - Cardona, M – Csendes, Gy – Finta, K – Honorez, M – Intzidis,V – Kis,Sz – Kreikenbom,M – Laveaux,F –Lopez-Palma,F – Luis, M :*Training of trainers*

<http://www.modeval.org/index.php?Modeval 2:Results:TRAINING OF TRAINER>

Besse J-M - Cardona, M – Csendes, Gy – Finta, K – Honorez, M – Intzidis,V – Kis,Sz – Kreikenbom,M – Laveaux,F –Lopez-Palma,F – Luis, M : *Evaluation tool*.

<http://www.modeval.org/index.php?Modeval 2:Results:EVALUATION TOOL>

Konferencia - előadások

Nemzetközi projektek eredményeinek hasznosítása a funkcionális analfabétizmus problémájának kezelésében. Vizsgálati módszerek, képzési tervek. Magyar Olvasástársaság_Kecskeméti Főiskola. Nyelvi képességek fejlődése és fejlesztése Konferencia. Kecskemét.2007.

Kulcskompetencia? Alapkompetencia? A Funkcionális illiteráció mérési változatai az Európai Unióban. Nyelvi képességek fejlődése és fejlesztése Konferencia. Kecskemét.2009.

Aspects de l'illettrisme en Hongrie. Université de Lyon/ Fac. École Normale Supérieure.2009.